

Zenon Wiśniewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Kreatywni na rynku pracy

Kamil Zawadzki

*Praca i wynagrodzenia w gospodarce kreatywnej.
Uwarunkowania — specyfika — ewolucja*

Toruń 2016, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 285 s.

W polskiej literaturze przedmiotu niewiele jest całościowych opracowań koncentrujących się na zatrudnieniu i płacach w gospodarce kreatywnej. Biorąc pod uwagę ostatnie trzy lata, wskazać można na rozprawę Tomasza Kawki pt. *Wynagrodzenia w organizacji nowej gospodarki. Uwarunkowania. Funkcje. Konfiguracja* (Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2014). Nową pozycją nawiązującą do tematyki pracy i wynagrodzeń w tym sektorze jest praca Kamila Zawadzkiego. Podjął on w swojej monografii bardzo aktualny i słabo rozpoznany temat funkcjonowania rynków pracy w gospodarce kreatywnej. Przeanalizował uwarunkowania, specyfikę i ewolucję pracy oraz wynagrodzeń pracowników tworzących gospodarkę kreatywną, a także czynników wpływających na ryzyko związane z funkcjonowaniem tych osób na rynku pracy. Przeprowadzone przez Autora badania skupiają się na sytuacji w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej. Dodatkowo analizę wzbogacono wynikami badań ilościowych i jakościowych dotyczących Australii.

Prezentowaną monografię tworzy wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie i spis literatury. Jest ona obszernym opracowaniem, zawierającym zarówno rozważania poznawczo-teoretyczne, jak i materiał faktograficzny.

W pierwszym rozdziale Autor wskazuje, że współistnieją dziś liczne i znacznie się różniące sposoby kategoryzacji gospodarki kreatywnej. Zwraca uwagę, że ze względu na większą dostępność danych agregowanych sektorami gospodarki a nie z uwzględnieniem zawodów, znaczna część tych systematyk posługuje się definicjami stworzonymi przez pryzmat wytworu. Wyznacznikiem przynależności do gospodarki kreatywnej jest produkt lub usługa o charakterze intelektualnym, artystycznym, innowacyjnym i niosącym wartość ekonomiczną. Część tę zamyka analiza macierzowa klasyfikacji gospodarki kreatywnej.

Rozważania dotyczące pracujących w gospodarce kreatywnej zostały zawarte w rozdziale drugim. Na początku zwrócono w nim uwagę na kwestie metodyczne określania wielkości zatrudnienia w tym sektorze. Najwięcej miejsca poświęcono pracującym w Australii i w Polsce. Autor zauważa, że wśród rynków pracy gospodarki kreatywnej w Unii Europejskiej największe problemy przeżywa branża wydawnicza. Z kolei w takich działach, jak kultura i rozrywka, dziedzictwo kulturowe, branża nadawcza oraz przemysł filmowy i muzyczny, zatrudnienie rośnie. Gospodarka kreatywna Unii Europejskiej zachowuje strukturę zatrudnienia według płci analogiczną do struktury całej Wspólnoty (zblizoną do parytetowej), jednakże przy znacznym zróżnicowaniu w tym zakresie między poszczególnymi branżami. Szczególnie zmaskulinizowana okazały się branża filmowa, radiowo-telewizyjna i przemysł muzyczny.

W toku przeprowadzonych analiz K. Zawadzki wykazał ponadto, że w Unii Europejskiej systematycznie rośnie udział osób samozatrudnionych pracujących w kulturze, rozrywce i rekreacji oraz przy produkcji filmów, w telekomunikacji i produkcji oprogramowania, a także prowadzących działalność wydawniczą i radiowo-telewizyjną. Forma zatrudnienia jest jednym z głównych kryteriów segmentacji rynków pracy w gospodarce kreatywnej. Na pierwszym rynku pracy funkcjonują osoby zatrudnione na podstawie umów o pracę, gwarantujących ubezpieczenia społeczne, finansowanie narzędzi i materiałów niezbędnych w pracy, stabilizację finansową w czasie potrzebnym na przygotowanie dzieła, możliwość rozwoju zawodowego, płatne okresy urlopów i inne benefity. Samozatrudnienie dla większości pracujących w sektorach kreatywnych bywa przymusem, z którym wiąże się zdecydowanie niższa jakość warunków pracy i brak stabilności dochodowej. W konsekwencji samozatrudnieni stają się często uczestnikami drugiego rynku pracy gospodarki kreatywnej.

Rdzeniem opracowania są kwestie dotyczące specyfiki pracy w gospodarce kreatywnej. Stąd też w trzecim rozdziale — w mojej ocenie najwartościowszym — przedstawiono ewolucję form zatrudnienia i czasu pracy pracowników w tej gospodarce. Na podkreślenie zasługuje trafne określenie cech pracy kreatywnej, takich jak: „uzyskiwanie dochodu psychicznego”, definiowanie sukcesu przez pryzmat jakości wytworu (a nie przez dochód), alienację czy wymóg ciągłego rozwoju zawodowego. Brakuje natomiast odniesienia się w wystarczającym stopniu do karier globalnych i zespołowej pracy kreatywnej. Istotnym elementem jest wyjątkowo szczegółowa charakterystyka wątku mało rozpoznanego w literaturze polskiej — zatrudnienia równoległego. Pojęcie to zostało odpowiednio zdefiniowane, a także określono częstość występowania tego zjawiska dla zawodów kreatywnych.

Najobszerniejszy jest rozdział czwarty, poświęcony tematowi wynagrodzeń i ich determinant w gospodarce kreatywnej. W tej części wnikliwie zaprezentowano dylematy meto-

dyczne badania wynagrodzeń, związane z nieciągłością uzyskiwania dochodów z pracy czy nieodpłatnym świadczeniem pracy i zjawiskiem „ukrytego subsydiowania” instytucji kultury. Z badań przeprowadzonych przez K. Zawadzkiego wynika, że poziom wykształcenia jest ważnym elementem kapitału ludzkiego w wielu branżach gospodarki kreatywnej. Podkreśla on, że choć formalne kwalifikacje są często niezbędne, aby mieć szansę na zatrudnienie i stabilne dochody z pracy, to wysoki poziom wykształcenia pracowników gospodarki kreatywnej nie gwarantuje ani uniknięcia okresów bezrobocia, ani szansy otrzymywania wyższych stawek wynagrodzenia. Właśnie wynagrodzenia są czynnikiem, który w sposób szczególnie ukazuje dualizm rynków pracy gospodarki kreatywnej. W toku przeprowadzonych badań Autor zidentyfikował znaczące dysproporcje wynagrodzeń przeciętnych występujące między różnymi obszarami gospodarki kreatywnej. Bardzo niskie wynagrodzenia otrzymują zatrudnieni w kulturze, przeciętne w mediach, branży wydawniczej i reklamie, a wysokie w branży informatycznej, przy czym są to wartości średnie dla bardzo zróżnicowanych wewnętrznie populacji. Istotną determinantą wynagrodzeń w gospodarce kreatywnej okazała się płeć. Mężczyźni pracujący w zawodach kreatywnych uzyskują wyższe wynagrodzenia niż kobiety, a luka płacowa rośnie wraz ze wzrostem uzyskiwanych stawek płac.

Nieprzewidywalność i niestabilność zatrudnienia osób wykonujących pracę w gospodarce kreatywnej wiąże się z poważnymi konsekwencjami w zakresie ubezpieczeń społecznych, o czym stanowi rozdział piąty. Autor w ciekawy sposób przedstawił w nim związek między prekaryzacją analizowanych grup zawodowych a deregulacją rynków pracy, a także rozwiązania ubezpieczeniowe stosowane wobec twórców i artystów w Australii i wybranych krajach Unii Europejskiej, z uwzględnieniem opinii środowiska twórców.

W ostatnim rozdziale pracy zostało opisane bezrobocie w gospodarce kreatywnej, jego specyfika i determinanty.

Całość pracy kończy dobrze napisane zakończenie, przedstawiające syntezę badań oraz wnioski o charakterze teoretycznym i empirycznym.

Publikacja Kamila Zawadzkiego jest pierwszym tak kompleksowym opracowaniem dotyczącym problematyki pracy i wynagrodzeń w gospodarce kreatywnej w polskiej literaturze ekonomicznej. Warto zatem w tym miejscu podkreślić niektóre jej walory teoretyczne, poznawcze i utylitarne.

W monografii dokonano uporządkowania i porównania sposobów definiowania gospodarki kreatywnej, a także zaprezentowano autorską systematykę głównych klasyfikacji tych sektorów i zawodów. Przez odniesienia do teorii segmentacji rynku pracy i teorii kapitału ludzkiego zbudowano kontekst analizy nierówności dochodowych pracowników gospodarki kreatywnej oraz wykorzystywania nietypowych form zatrudnienia.

Wkład poznawczy Autora wyraża się przede wszystkim w rozpoznaniu zmienności zasobów pracy gospodarki kreatywnej, wykorzystania głównych elastycznych form zatrudnienia w Polsce i w innych krajach Unii Europejskiej, a także w określeniu poziomu oraz charakterystyki rozkładu i struktury wynagrodzeń pracowników gospodarki kreatywnej. Autor opracował ciekawe zestawienie bilansu pozytywnych i negatywnych cech pracy w gospodarce kreatywnej, z odniesieniami do wyników badań własnych oraz innych badań

prowadzonych do tej pory w Europie i Australii. Osobne miejsce w monografii poświęcono charakterystyce źródeł motywacji do pracy w zawodach należących do gospodarki kreatywnej.

Obszarem, w którym monografia wnosi istotny wkład poznawczy, a który jest poruszany niezmiernie rzadko w światowej literaturze przedmiotu, jest problematyka bezrobocia pracowników gospodarki kreatywnej. Autor porównał natężenie bezrobocia wśród specjalistów gospodarki kreatywnej w relacji do stopy bezrobocia ogółem, a także rozpoznał istotne determinanty ryzyka wystąpienia epizodów bezrobocia i bezrobocia długookresowego wśród profesjonalnych artystów.

Warto podkreślić, że wyniki badań przeprowadzonych przez Kamila Zawadzkiego zaprezentowane w monografii mają również znaczący walor użyteczny. Badaczom i instytucjom zajmującym się szacowaniem wielkości zatrudnienia i wkładu sektorów kreatywnych w rozwój gospodarczy będą przydatne wskazówki metodologiczne do określenia zakresu tych obszarów. Ekonomisci kultury docenią aspekty poznawcze, teoretyczne, a także metodyczne monografii. Dla kreatorów polityki kulturalnej i gospodarczej pożyteczne okażą się fragmenty dotyczące sposobów szacowania rozmiarów gospodarki kreatywnej, efektów mnożnikowych popytu na towary i usługi oraz zapotrzebowania na pracę w przemysłach kreatywnych.

Niniejsze opracowanie może być także lekturą dla ustawodawców. Skorzystają oni z przedstawionej analizy specyfiki funkcjonowania pracowników kreatywnych na rynku pracy, ich ryzyka dochodowego, konsekwencji wykorzystywania elastycznych form zatrudnienia oraz zarządzania ryzykiem związanym z zabezpieczeniem socjalnym pracowników kreatywnych. Pracodawcy zatrudniający tę grupę pracowników wykorzystają wskazówki na temat skutecznego motywowania przedstawicieli tej grupy zawodowej, a osobom u progu kariery Autor uświadamia trudności i zagrożenia wynikające z podjęcia pracy w zawodzie związanym z gospodarką kreatywną.

Atutem badań zaprezentowanych w monografii jest bardzo staranna identyfikacja rodzajów problemów metodycznych przy określaniu liczebności pracujących w gospodarce kreatywnej. Z dużą wnikliwością omówiono ponadto niektóre uwarunkowania i cechy zatrudnienia w gospodarce kreatywnej Australii. Inspirująca poznawczo jest też przeprowadzona analiza dynamiki zatrudnienia w gospodarce kreatywnej UE-28, uwzględniająca m.in. stopień sfeminizowania poszczególnych działów kreatywnych. Analizę sektorową wzbogacano — co jest znaczącym atutem — analizą bazującą na grupach zawodów. Ważnym, dobrze ujętym zagadnieniem jest egzemplifikacja mnożnika zatrudnieniowego dla sektora sztuki i kultury. Wartościowe poznawczo i użytkownie są ponadto przedstawione wyniki — przeprowadzonych na podstawie danych Eurostatu — obliczeń dotyczących dynamiki zasobu pracujących w głównych sektorach kreatywnych w Polsce. Autor opracował hierarchię zawodów kreatywnych w Australii, UE i Polsce według form zatrudnienia i udziału pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Dla realizacji postawionych celów K. Zawadzki wykorzystał kilka metod. W studiach porównawczych systematyk dotyczących zakresu gospodarki kreatywnej oraz specyfiki pracy w badanych sektorach zastosowano krytyczną analizę literatury. Specyfikę pracy

i determinanty wynagrodzeń w gospodarce kreatywnej analizowano zgodnie z metodą triangulacji procesu badawczego. W efekcie publikacja bazuje na znacznej różnorodności źródeł i bogactwie zgromadzonych danych.

Obliczenia przeprowadzone przez Autora pozwoliły na określenie oraz odpowiednie zinterpretowanie luki płacowej przeciętnych wynagrodzeń w gospodarce kreatywnej. Przeanalizowano korelacje pomiędzy wynagrodzeniem a wiekiem, doświadczeniem zawodowym, stażem u obecnego pracodawcy oraz poziomem wykształcenia. Trafnych konkluzji dostarcza rozdział omawiający wynagrodzenia twórców na tle dochodów w ich gospodarstwie domowym. W monografii poruszono także kwestię nierówności wynagrodzeń artystów, nieznajdujących uzasadnienia w ich kwalifikacjach.

Książka Kamila Zawadzkiego to na pewno jedno z nielicznych opracowań, w których została przeprowadzona bardzo pogłębiona analiza wynagrodzeń wybranych grup pracowników gospodarki kreatywnej. Wzbogacono ją opisem czynników determinujących poziom dochodów pracowników, jak również wskazaniem prawnych uregulowań ich kształtowania. Publikacja należy z całą pewnością do opracowań pionierskich, kompleksowo omawiających problematykę zatrudnienia i wynagradzania w gospodarce kreatywnej. Polecam ją badaczom rynku pracy, osobom kreującym politykę społeczno-gospodarczą i kulturalną, a także praktykom funkcjonującym na rynkach pracy sektorów i zawodów kreatywnych.